

OPINTOKESKUKSET PUNTARISSA

Pentti Yrjölä (1997) *Opintokeskusten arviointi. Opetushallitus.*

Vapaasta sivistystyöstä ilmestyy tutkimuksia ja selvityksiä Suomessa tätä nykyä niin vähän, että jokainen julkaisu alkaa jo olla liki kulttuuriteko. Vielä enemmän huomiota kiinnittää, jos kyseessä on opintokeskustoimintaa, vapaan sivistystyön ehkä vähiten tunnettua sarkaa, koskeva painotuote.

Opetushallitus on julkaissut opetusneuvos Pentti Yrjölän nimissä raportin vuonna 1997 suoritetusta opintokeskustoiminnan viranomaisarviointista. Perusteellisen, mutta tulostensa osalta hieman moniselitteisen arvioinnin alkuperäisenä tarkoituksena oli selvittää kunnianhimoisesti sitä, "millaisia hedelmiä ihmisille ja koko suomalaiselle yhteiskunnalle kasvaa tästä (opintokeskusten) toiminnasta." Arviointiprojektin lähtökohtana oli ensinnäkin määrittää, mihin kukin opintokeskus toiminnallaan pyrkii, mitkä ovat sen päämäärät. Toiseksi tehtäväksi asetettiin tavoitteen saamiseksi käytettävien keinojen ja saavutettujen tulosten arviointi.

Aineisto koottiin opintokeskusten toimittamasta kirjallisesta aineistosta, opintokeskuksia koskevista tilastoista ja haastatteleamalla opintokeskusten toimihenkilöitä ja niiden eri sidosryhmien osallistujia. Materiaalia saatiin myös opintokerhojen ja lyhytkurssien osallistujille lähetetyllä kyselyllä. Materiaalin

keruun monipuolisuudessa näkyä paneutuminen ja pyrkimys myös ymmärtää, mitä tilastolukujen takana oleva järjestöllisen sivistystyön todellisuus on.

Arviointiraportti toteaa (s. 7) ajo edellä määritellyn tavoitteen ja päämäärien arvioinnin pulmalliseksi johtuen siitä, että opintokeskusten ja niiden ylläpitäjien omat tavoitteet ovat niin yleisellä tasolla, ettei projektissa voitu arvioida niiden saavuttamista. Asiaa olisi voinut jo etukäteen auttaa miettimällä hieman tarkemmin, mistä organisaatioiden päämääriä ja tavoitteita pitäisi etsiä löytääkseen jotakin konkreettista tarttua. Nyt on nähtävästi käynyt niin, että on tukeuduttu lähinnä ohjelmajulistusten, opintokeskusten ylläpitämisluvan tai sääntöjen kaltaisiin abstraktioihin. Tällöin ei ole kovin suuri ihme, jos tutkittava tilastolukuina näkyvä todellisuus vuonna 1997 ja parikymmentä vuotta aiemmin laadittu yleispiirteinen tavoitelausema eivät kohtaakaan toisiaan.

Täydentämällä yleislausumia esimerkiksi toimintasuunnitelmien tavoitemääritelmillä tai organisaatioiden toimijoiden tulkinnoilla tavoitteista olisi päästy varmasti ainakin vähän lähemmäs "oikeita" päämääriä, joihin nähden toimintaa sitten olisi voitu katsella.

Arviointiraportin yksi keskeinen päätelmä on nykyisen, vuoden 1994 alusta vallinneen laskennallisen valtiosuusjärjestel-

män ontuminen järjestöllisessä sivistystyössä. Tuntisuoritteisiin nojautuva laskennallinen valtiosuus ei rohkaise toiminnan kehittämiseen ja uuden ideointiin perustuessaan koulujärjestelmästä kopioituun suoriteloogiikkaan. Pikemminkin ollaan tilanteessa, jossa opintokeskukset käyvät keskinäistä kilpailua pyrkien suoritemääriään kasvattamalla parantamaan suhteellista asemaansa samalla, kun valtiosuuspotti pysyy kuitenkin vuodesta toiseen samana. Tässä kisassa opintokeskukset pahimmillaan kilpailevat itsensä ja toisensa hengiltä lisäämällä suhteellista suoritemääriänsä alemmilla yksikkökustannuksilla.

Opintokeskusten julkinen näkymättömyys on tekijä, jonka olemusta raportissa lähestytään nähden se toisaalta ongelmana, toisaalta etuna. Se että opintokeskukset eivät juurikaan näy valtakunnan julkisuudessa, voikin olla vain asiaan kuuluvaa, koska opintokeskukset toimivat suoraan järjestöissä, paikallisesti, ihmisten parissa. Näkyminen pääasiassa paikallis- tai yhdistysjulkisuudessa on useissa tapauksissa linjassa niiden toiminnan luonteen kanssa.

Raporttiin voi yhtyä siinä, että jos opintokeskukset eivät yhteistyökumppaniensa kanssa toteutetuilla kursseilla kuitenkaan näy aina edes siinä määrin, että osallistujat tietäisivät opintokeskuksen olevan kurssin toteutuksen keskeinen tausta-

voima, on profiiliin nostoon kylä aihetta.

Yhteiskunnallisesta lisäarvosta

Hiemana kummallisilta tuntuivat arviointiraportin päätelemät siitä, että opintokeskusten tuottama yhteiskunnallinen lisäarvo on kyseenalainen/hahmottumaton. Kuitenkin samassa raportissa on ensin ylistetty opintokeskusten merkitystä yhdistysten ja ihmisen väliselle verkottumiselle ja sitä, miten myönteisesti osallistuvat yksilöt arvioivat toimintaa. Arvokas työ laajojen ikäihmisten joukkojen parissa tunnustetaan.

Ongelma voi olla raportin yhteiskuntakäsityksessä. Mieleen tulee väistämättä kolmenkymmenen vuoden takainen keskikoulun yhteiskuntaopin oppikirjan kuvio, jossa "Yhteiskunta"-otsikon alla oli kokoelma valtion ja kunnan toimielimiä, mutta kansalaiset ja kansalaisyhteiskunta loistivat poissaolollaan.

Modernimman näkökannan mukaan ihmisetkin instituutioiden lailla kantavat ja muotoavat yhteiskuntaa ja siirtävät sitä seuraajilleen. Yhteiskunta on läsnä siellä, missä vaikkapa vain kaksi tai kolme kohtaa toisensa, periaatteessa sielläkin missä vain yksi kohtaa itsensä. Eli näin ajatellen opintokeskukset ovat ruohonjuuritasoisuudellaan ja verkostomaisuudellaan vähintäänkin yhteiskunnallisesti strategisissa paikoissa. 300.000 kansalaisen tavoittaminen opintojen ja itsensä kehittämisen pariin ei sekään nyt ole yhteiskunnalle aivan mitätön saavutus, varsinkin jos tätä ajatellaan suh-

teessa siihen vain noin 60 miljoonaan markan valtionosuuteen, jonka opintokeskukset vuosittain toimintaansa saavat.

Kelpaisiko esimerkiksi mittava koulutustoiminta työttömien keskuudessa?

O pintokeskusten yhteiskunnallinen merkitys olisi voinut saada myös osaltaan eri valaistuksen, jos aineiston keruuta koskevat rajaukset olisivat sallineet myös muun kuin opintokeskusvaltionavuin tuotetun toiminnan kuvaamisen. Nyt esimerkiksi muutaman opintokeskuksen 1990-luvulla harjoittama mittava työttömien opinto- ja koulutustoiminta jäi suurimmalta osaltaan rajatun alueen ulkopuolelle.

Mitkä sitten olisivat ne väitetyyn yhteiskunnallisen lisäarvon ohuuteen liittyvät, arviointiraportin peräämät, valtion opintokeskuksia koskevat aikuiskoulutuspoliittiset linjaukset, joiden tarve raportin mukaan on ilmeinen? Lisää tukea opintokeskuksille? Entinenkin pois? Opintokeskukset teemmään eri asioita kuin nyt? Näihin kysymyksiin ei raportti vastausta anna.

Vaikka raportti on sinänsä selkeäluukuinen ja avautuu opintokeskuksia tunteville helposti, olisi lukijaystävällisyyttä vielä lisännyt alkuun sijoitettu lyhyt luonnehdinta siitä, mitä ovat opintokeskukset ja mitä järjestöllinen sivistystyö ja miten nämä sijoittuvat vapaan sivistystyön kenttään. Nyt asiaan vihkimätön joutuu tekemään melkoisen työn luodakseen jonkin-

laisen yleiskuvan näistä seikoista.

Kaikkiaan raportti oli opintokeskuksessa pitkään työskennelleelle mielenkiintoista luettavaa. Vaikka monista sen sisältämistä seikoista voidaan olla useampaakin kuin yhtä mieltä, on raportin moniin huomioihin syytä opintokeskuksissa suhtautua vakavasti ja pohtien. Vaikka esimerkiksi kysymys yhteiskunnallisesta merkityksestä on edellä kuvatusti aika moniselitteinen juttu ja pitkälti myös määritelmäkysymys, on sen olemassaolo kuitenkin juuri se legitimaation perusta, joka jokaisen yhteiskunnan tukeman oppilaitoksen tulee lunastaa joka päivä uudestaan. Tämä tapahtuu vain tekemällä sellaisia sivistystekoja, jotka nousevat tämän ajan, eivät menneiden vuosikymmenten ongelmista ja tehtävämäärityksistä. Tässä mielessä raportti tarjoaa opintokeskuksille tarpeellisia impulsseja niiden kehittämistyöhön.

Pertti Rantanen